

[1940]

Amikor Hananjá leemeli Jeremiás nyakából a jármot, összetöri, majd kinyilvánítja a népnek, hogy így fogja Isten két esztendő múltán minden nép nyakáról letörni Nebúkadneccar jármát, Jeremiás némán távozik. Csak amikor majd Isten üzenettel küldi Hananjához, akkor közeledik hozzá, s mondja el neki, amit mondania kell.

Valahányszor csak eljutok ehhez a helyhez, mindig újból megrendülök és okulok. A próféták közt Jeremiás az, aki úgy tudja, hogy tisztiségére már az anyaölből kiválasztatott – a történelmi óra s az általa követelt döntések súlyának megfelelően. Érezte Isten kezének érintését a száján, s hogy az képessé tette őt Isten szavainak kimondására. Magától Istentől hallotta, hogy „népek fölé, királyságok fölé” rendelte őt, hogy az isteni ítélet, melynek a történelemben kell megvalósulnia, mindenkor a tudomására fog jutni. S ha ez nem volna elég: a járomba, melyet Hananjá összetört, Jeremiás Isten szólítására hajtotta a nyakát, annak jeléül, hogy ezen az órán a népek Isten akaratából vettetnek alá Nebúkadneccarnak, Isten különös „szolgájának” (Jeremiás 25,9). S mégis, mindennek ellenére, némán hallgat, mikor a jármot összetörik, és elmegy. Elmegy, hogy Isten szavát meghallgassa. Miért megy el? Nyilván, mert – mindennek ellenére – nincs válasza. Jeremiás hallotta őt beszélni, ahogy csak az beszél, aki tudja a választ. Ám ő, Jeremiás, mindennek ellenére, nem tud választ. Persze, rövid idővel ezelőtt Isten szólt hozzá. De most egy másik idő van, a történelem történik, s a történelem annyit jelent, hogy egyik idő nem hasonlít a másikához. Isten a történelemben cselekszik, s Isten nem valami készülék, amit ha egyszer felhúztak mindaddig jár egyenletesen, míg csak le nem jár, hanem élő Isten. Még annak az órának isteni szavát, melyre úgy hallgat az ember, hogy jármot kerít a nyaka köré, még azt sem szabad hirdetés gyanánt kifüggeszteni. Istennek van igazsága, az igazság; de nincsen rendszere. Az ő igazsága akaratában nyilvánul meg; de akarata nem program. Istennek megvan az akarata, amellyel ennek az órának az embervilágát illeti; ám ugyanakkor az embervilágot is megáldotta akaratlanul, sőt, a hatalom elegendő mértékével is felruházta, hogy ezt az akaratot véghez is vigye; az embervilág tehát képes ezen az órán megváltozni, Isten pedig, aki nem veszi le róla, akaratáról és lehetséges változásairól aggódó tekintetét, ha az embervilág változik, képes az őt illető akaratát megváltoztatni érte. Azaz: a történelmi valóság változhatik. Az embernek nem szabad tudására

hagyatkoznia. Mennie kell, s újból a szóra fülelnie. Jeremiás nem tud választ. Tudja, hogy nem tud választ. Ilyesmit mesél el nekünk magáról Szókratész is. Jeremiás azonban abban tér el Szókratésztől, hogy ő azt is tudja, időről időre megtudhat valamit. Olykor, így számol be nekünk, Szókratész is hallja a daimonion hangját; de az mindig csak azt mondja meg neki, hogy mit ne tegyen. Az a hang, amelytől Jeremiás tud meg valamit, azt mondja meg, mit tegyen és mit mondjon. Ha egyszer Hananjá hangját hallani, miközben Isten hangját nem hallani, talán mert „az ellebbenő hallgatás hangját” (I. Királyok 19,12) a Hananják kórusa túl képes harsogni, akkor jól teszi az ember, ha elmegy és fülel.

Hananjá tud választ. Az igazságot azért nem tudja, mert választ tud. Mit jelentsen ez? Azt hirdeti, Isten megmondta, hogy Babel királyának jármát össze fogja törni. De honnan tudja ezt? Nem említi, hogy Isten szólt volna hozzá. Ő, a hamis próféta, nem hazudik. Hananjá nem hazug, ő azt az igazságot mondja, amit tud; a baj csupán az, hogy semmilyen se tud, és nem is tudhat semmilyen, mert sohasem értette meg, mit is jelent az, elmenni és fülelni. Jogosan nevezték Ézsaiás karikatúrájának. Sőt, valójában inkább Ézsaiás papagája. Ézsaiás hirdette Isten akaratát, hogy letöri Júda nyakáról Assúr jármát (10,27). Ebből következteti Hananjá, hogy Isten azt ígérte, összetöri Babel igáját; elvégre is a helyzet ugyanaz. A helyzet azonban *nem* ugyanaz. Amikor Ézsaiás azt a beszédet hirdette, Izraelre történelmi feladat volt kiszabva, nem olyasmi, amit vallási feladatnak szokás nevezni, hanem egy az egész népeletet átható belpolitikai és külpolitikai feladat; Hizkijjá nemzedéke nézett szembe azzal az elvárással, hogy magára vegye és betöltse ezt a feladatot; úgy festett, mintha magára venni és betölteni akarná. Nem ez történt. Jósijjá nemzedékétől, amely magára vette, a megváltozott történelmi feltételek közt a feladat nem volt többé betölthető. Ami a kudarcból fakadt, az vezetett ahhoz a helyzethez, amelyből és amelyért Jeremiás kimondja a követelést: immár *a sorsot* venni magukra, s azt a tökéletes megtérés által végső értelmében betölteni, vagyis Babel igáját magukra venni, s a szabadság távollétében egyengetni az új szabadság, az igazi szabadság útját. Később, a katasztrófa után, a Fogság kezdete után eszerint kellett Jeremiásnak megígérnie egy immár magát átalakító nemzedék számára, hogy maga fogja letörni a nyakáról Babel jármát; így vált valóra. Hananjá azonban minderről mit sem

tudott. Az ő számára Isten elvű ember, aki az Ézsajásnak adott ígéretével elkötelezte magát. Elígérkezett, amikor azt mondta, védelmezni akarja „ezt a várost”; ezért mondták most vele, ezen az egészen más történelmi órán, a hamis próféták, hogy „ezen a helyen” akar Izraelnek igaz békét adni. Hananjá nem tudja, hogy létezik olyasmi, mint egészen más történelmi óra. Nem tudja, hogy létezik bűn, olyan bűn, amellyel egy ilyen óra feladatát szalasztják el; ezért nem tudja, hogy valami, ami volt, immár nincs többé. Természetesen azt sem tudja, hogy létezik megtérés: hogy olyan lehetőség előtt nyílnak meg az emberek, mely az imént még nem állt fenn. Nem ismeri a történő történelmet. Egyedül a forgásban lévő kereket ismeri, nem a mérleget, sem annak nyelvét, melynek reszketése az emberi szívéhez hasonló.

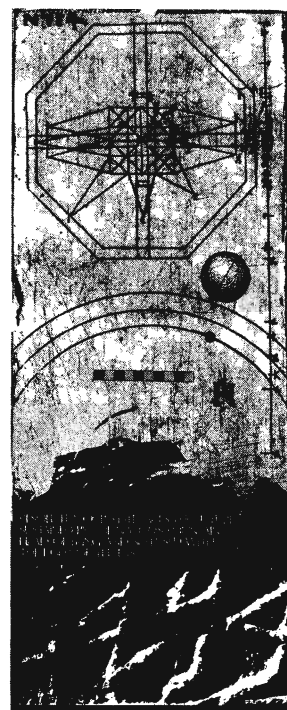
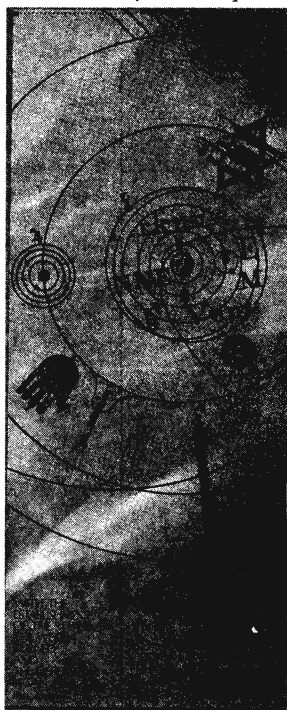
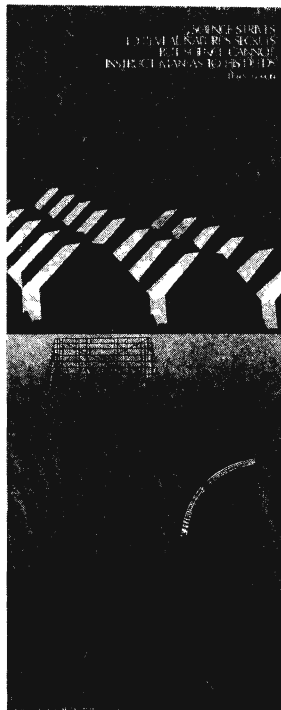
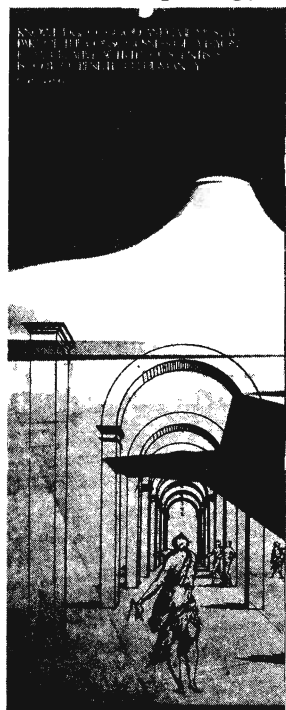
Hananjá őszinte hazafi; meggyőződése szerint hazafinak lenni annyi, mint őhozzá hasonlítani. Meggyőződése szerint Jeremiásból a hazaszeretet hiányzik; másként hogyan is követelhetné népétől, hogy hajtsa járomba a nyakát? Jeremiás konkrét gondja azonban arra irányul, ami van: „Miért legyen ez a város pusztasággá?” (Jeremiás 27,17). Hananjának ilyen gondja nincs; cserébe viszont van hazaszeretete, amely efféle gondokat nem engedélyez. Amit ő nevez hazának, az egy politikai fogalom; Jeremiás hazája emberi település, eleven és halandó. Az ő Istene nem akarja, hogy a város meghaljon. Iga alatt is az életnek akarja megőrizni.

Hananjá nagy politikusnak tartja magát; mert meggyőződése szerint neki sikerül a veszély óráján fenntartani a nép ellenállóerejét. Ténylegesen azonban csupán egy illúziót sikerül fenntartania,

melynek összeomlásával a nép egész ereje is összefog omlani. Jeremiás éppen ettől akarja Izraelt megmenteni. Az üdvhöz nem visz más út, mint az a meredek és kövekkel tarkított, amelyik a valóság megismerésén vezet keresztül. A láb vérzik, a fenyegető mélységek szédítenek, de ez az út.

Az igaz próféták a voltaképpeni realpolitikuskok; mert ők hirdetik politikai üzenetüket a történelmi valóságnak abból a teljességéből, amelynek látása megadatott nekik. A hamis próféták, az illúziópolitikusok vágyuk hatalmával kiszakítanak egy-egy cafatot a történelmi valóságból, és belefónják tarka illúziójukba. Amikor szuggesztív erejüket akarják érvényesíteni, a pompázó színeket mutatják fel; s ha az igazságtartalom felől kérdik őket, ezekre a cafatokra hivatkoznak.

A hamis próféták a maguk illúziópolitikájával már Hizkijjá napjaiban is megakadályozták, hogy a kor mértékadó emberei a roppant feladatnak egészen tudatára ébredjenek, s eltökélik magukat, hogy valóságosan magukra vegyék azt, s egyben a népet is annak betöltésére neveljék. Ézsajás üzenetéből csupán az ígéretet népszerűsítették, mellőzve tartósságának minden próféta üdvüzenetben bennefoglalt feltételét, s a csak a feladatát betöltő Izraelnek szóló biztos ígéretet átváltoztatták a biztonság minden időknél szóló feltétlen ígéretévé. Amikor ennek az illúzióknak a következtében immár minden bekövetkezett, ahogy bekövetkezett, ahelyett hogy arra a most már egyedül nyitott útra lépnének, ami a sors magukra vételében *s ezáltal történő megváltoztatásában* áll, a régi illúziók át-idomításával és újak létrehozásával szegülnek ellene, melyek elkápráztatnak, utak látomásait hin-

RAFIE ETGAR PLAKJÁITJAI

tik élénk ott, ahol ilyenek nincsenek, s az egyetlen nyitva állót ködbe borítják. Ez elé van állítva Jeremiás a maga tehetetlen szavával. Mily szegényes az egyetlen valóság az ezer álommal szemközt!

A hamis próféták nem istentelenek. Ők a „Siker” nevű isten imádói. A folytonos sikerre szorulnak, s úgy érik el, hogy a népnek is ugyanazt ígérik; de becsülettel buzgólkodnak is a sikerért a nép érdekében. A siker sóvárgása uralkodik szívükön, s ez szab meg mindent, ami csak szívükben támad; ez az, amit Jeremiás „szívük csalásának” hív: ők nem csalnak, ők megcsaltnak, s nem képesek más légkörben lélegezni, mint e csalásában.

Az igaz próféták keresztül-kasul ismerik a siker kicsiny, felfuvalkodott bálványát; ők jól tudják, hogy tíz sikerből, ami semmi egyéb, mint siker, vereség származhat; míg tíz kudarcból, ha a szellem bizonyítja magát igazzá bennük, győzelem származhat. Ők maguk, ahogyan ők szólnak a néphez, többnyire nem képesek a siker kiküzdésére, a népben lakozó minden sikerszomj ellenük szegül; ám ha a verembe vetik őket, mindaz lángban áll, ami lélek még akad Izraelben, s a legnagyobb csendben kezdetét veszi a megtérésnek az a fordulata, mely a legmélyebb szükség közepette a megújuláshoz visz.

A hamis próféta álomból él, s úgy jár el, mintha az álom volna a valóság. A valódi próféta abból az igaz szóból él, amit meghall, s hagynia kell, hogy úgy bánjanak vele, mintha érvényessége valamilyen „ideológiai” szféráé, a „morálé” vagy a „valóságé” volna, nem pedig a nyilvános élet valóságáé.

Ezen az órán nincs Jeremiásunk. Mícha ben Jimlank sincs (I. Királyok 22,8).

De Hananjával vagy a tőle valamivel jobbra álló elvbarátjával, Cidkijával, a Kenaaná fiával (uo. 22,11), aki vasból vagy papírmáséból való szarvakat hord a homlokán, és hiú szavak szelét a szájában, találkozhat minden utcasarkon, csillogó vagy jelentéktelen alakként – mindig egyremegy. Nézz a szemébe, mintha azt mondanád: „Ismerlek!” Nem fogja lesütni a tekintetét. De ha legközelebb újból álmát fogja álmodni, talán a te tekintetétől érzi találva magát, és felriad. S ha legközelebbi álmát ismét Isten szavaként beszéli el, talán botlik majd a nyelve, és elakad. Talán csupán egy pillanatra. Ám a kezdődő ocsúdás ilyen pillanatai: fontosak.

Martin Buber, *Werke*, II: *Schriften zur Bibel* (Kösel Verlag & Verlag Lambert Schneider, München & Heidelberg, 1964), 945–949. old.

TATÁR GYÖRGY FORDÍTÁSA

JAKOV BOUSSIDAN: ÉNEKEK ÉNEKE

*A Magyar Tudományos Akadémia I. (Nyelv- és Irodalomtudományok)
Osztálya Judaisztikai Kuratóriumának határozata
előadás-sorozat és kitüntető jutalom alapításáról*

BACHER VILMOS EMLÉKELŐADÁS

elnevezéssel

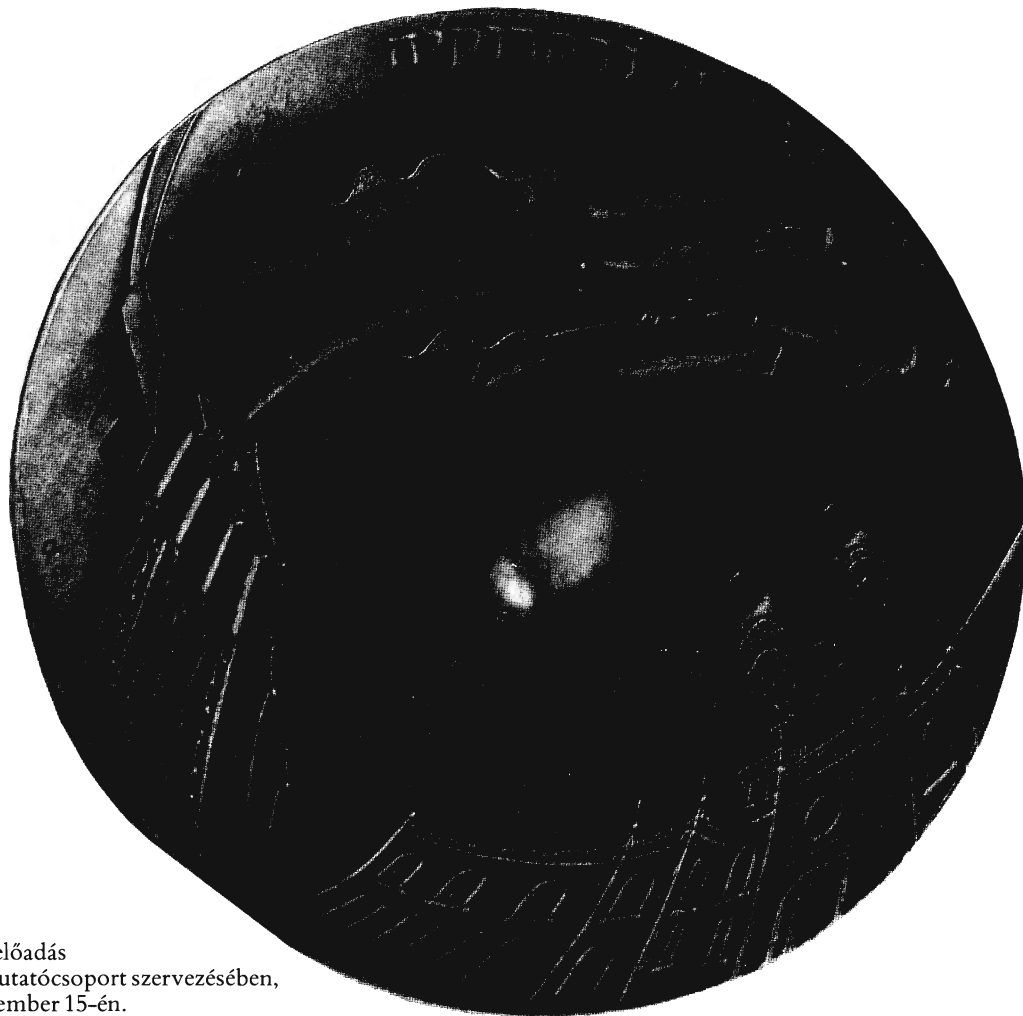
Hogy a *hebraisztika* és a *zsidó tudományok* méltó megbecsülését a magyar szellemi életben fenntartása és gyarapítása, s e tudományok múltbeli jeles hazai művelőinek emlékét ápolja, a M. Tud. Akadémia I. (Nyelv- és Irodalomtudományok) Osztályának Judaisztikai Kuratóriuma, mint az MTA Judaisztikai Kutatócsoport tudományos irányító testülete elhatározta, hogy évről évre ünnepélyes keretek között egy tudományos előadást fog szervezni a hebraisztika, judaisztika és a magyarországi zsidóság történetének kutatása körében. Az előadás-sorozat állandó elnevezése BACHER VILMOS EMLÉKELŐADÁS legyen. Előadóját minden évben az MTA Judaisztikai Kutatócsoport vezetőjének javaslata alapján a Judaisztikai Kuratórium határozatban kéri fel, a megjelölt tudományok valamelyik ágában munkásságával nemzetközi tekintélyt és megbecsülést szerzett hazai vagy külföldi tudósok közül. A Judaisztikai Kuratórium kívánatosnak tartja, hogy

a BACHER VILMOS EMLÉKELŐADÁS tárgya a nemzetközi hebraisztikai és judaisztikai kutatások egy fontos problémájához kapcsolódjék, esetleg a zsidó tudományok hazai hagyományaival is összhangban, vagy különös tekintettel a magyar zsidóság kulturális örökségére és hagyományaira, illetve a zsidó kultúra magyarországi eredetű vagy hazánkban őrzött emlékeire. A BACHER VILMOS EMLÉKELŐADÁS tartására felkért tudóst a Judaisztikai Kuratórium elismerése jeléül emlékéremmel tünteti ki. Az emlékérmeket az előadás alkalmából kell átnyújtani.

*

A Judaisztikai Kuratórium a Bacher Vilmos Emlékérmeket 1989-ben Telegdi Zsigmondnak, 1990-ben Jacob Katzknak ítélte. Telegdi Zsigmondnak az érem átadásakor tartott előadását alább közöljük.

BACHER VILMOS EMLÉKELŐADÁS
EMLÉKÉREM: GÁTI GÁBOR
ÁTMÉRŐJE: 13 CM
(FOTÓ: BOBELLA TAMÁS)

Bacher Vilmos Emlékelőadás
az MTA Judaisztikai Kutatócsoport szervezésében,
Budapesten, 1989. december 15-én.